GOSPODARSKI PRIRUČNIK

MALI VRTLAR

Ciena 8 kuna

Zagreb 1943.

27134

Tisak: Hrvatski tiskarski zavod d. d., Zagreb

PREDGOVOR

Uslied ratnih prilika nastupio je u cieloj Evropi osjetljivi manjak na živežnim namirnicama. Odrezani od prekomorskih zemalja, ponestaje nam hrana koju smo uvozili, ali mi se ne smijemo tužiti. Za nas, a pogotovo za naše selo je to sreća, jer sad istom dolaze naši gospodarski proizvodi do vriednosti.

Proizvodnja boljih vrsta povrća zahtieva mnogo znanja a za to treba i vremena, koga seoska domačica obično nema. Kaže se da seoska domaćica ima svega, a da ipak ne zna prirediti tečnu hranu. To je istina, ali tomu nije ona kriva, nego je to krivnja onih, koji su imali dužnost narod odgajati. Danas se odgoju seoskih domaćica posvećuje veoma mnogo pažnje, pa naravno da ih se uči, kako će sa sredstvima s kojima razpolažu, prirediti zdravu i tečnu hranu.

U okvir ove zadaće spada i uzgoj povrća.

Hrana naših seljaka je obično veoma jednolična. Skoro svagdje se može ustanoviti, da manjkaju vitamini. Od povrća se troši luk, češnjak, mahune, a od zelenog povrća obično samo zelje.

Suvremena znanost je ustanovila, da je zeleno povrće za zdravlje čovjeka neobhodno potrebno.

Radi se u prvom redu o zelenim dielovima biljke, dakle o listu. Ovo listno zelenilo nije samo hrana već je to ujedno i liek. Jedući zelenu hranu, unosimo u naša tiela i koncentrirano sunčano svjetlo. Ovo zelenilo stvara u listu škrob, mast, slador i svaku drugu biljnu tvar. Ono ima dakle neku magičnu moć, pa je i razumljivo da ta magična moć ne će se ni u našem tielu posve izgubiti. Nauka je tim magičnim tvarima nadjela ime vitamini, dakle tvari, koje stvaraju život. To su dragocjene tvari, koje danas i svi liečnici bolesnom propisuju.

A zašto da čekamo dok obolimo i dok liečnici te dragocjene tvari propisuju, kad ih mi možemo u svakoj potrebitoj količini u našim povrtnjacima sami uzgajati.

Sve vrste zelenog i korjenastog povrća sadrže te vitamine u znatnim količinama. Naročito su bogate rajčice, koje ubrajamo među najbolju i najzdraviju hranu.

Dobro obrađeni povrtnjak je više nego rudokop zlata. On nam uzgojem povrća pruža dobru i zdravu hranu, a sa svojim vitaminima pravo vrelo zdravlja. Uz povrće možemo u svakom povrtnjaku uzgajati i plemenite jagode, ribizle i ogrozd, što će našoj djeci pružiti ne samo poslasticu, već: kriepiti krv. Kako je danas dobava mirodija iz prekomorskih zemalja posve prestala, to smo upućeni na kojekakove »nadomjestke«. Pa zašto da se trujemo sa kojekakovim »nadomjestcima«, kad u našim povrtnjacima

možemo uzgajati mirodije, koje ne zaostaju za onima iz prekomorskih zemalja, samo se moramo na njih priviknuti. Kadulja, metvica, mažuran, kumin, aniš slatki, komorač, andjelika, dragoljub, bosiljak, lavandula, kopar, hren, kiseljak, mak, pelin, rabarbar, ružmarin i t. d. sve to raste u našim vrtovima.

To je sve za tielo, ali treba misliti i na dušu. U svakome vrtiću mora se naći nešto mjesta i za koji cvietak, za koju ružicu, kojom će se razveseliti mlado srce naše ženske mladeži.

Još bih napomenuo, da naši povrtnjaci imaju i visoku odgojnu vriednost. To su prava škola života. Sa najvećom zahvalnošću se sjećam, kako me je moj pokojni otac učio, kako treba kopati, sijati i saditi, biljke njegovati, voćke ciepiti i sve što je u vezi sa tim radovima. Ta moj cieli život bi mi ostao pust i prazan, da u meni nije pobudio ljubav k prirodi, biljci i životinji. I zbog toga mislim, da su školski vrtovi i povrtnjaci isto tako važni ako ne i važniji nego mnoge druge nauke i to ne samo sa materijalne, nego i sa etičke strane, jer oni pružaju mogućnost uzgajati i uciepiti mnoge vrline, na kojima se osniva snaga jednog naroda.

Na koncu bih samo želio još svratiti pažnju na jedan važan momenat. Školski vrtovi pružaju nam priliku da preko njih unosimo u seljačke domove sve ono, što bi bilo u stanju da olakša i poboljša rad naših gospodara. Najbolje sjeme, umjetno gnojivo, priređivanje komposta, spremanje stajskog gnoja,

borba protiv štetnika i t. d., a prije svega uvođenje suvremenih sprava i alata, koji će nam pomoći, da sa manje snage i napora poboljšamo i povećamo i rod.

Pisac

NEKOLIKO PRIJATELJSKIH SAVJETA ZA POČETNIKE

Posveti uzgoju povrća najveću pažnju, jer znaj da povrće nije samo hrana, nego da je ono **izvor zdravlja.** Čovjek ne može od samoga mesa i kruha živjeti, on treba i **vitamina,** a takovi su sadržani u svježem povrću.

Povrtljarstvo je najsavršenija grana poljoprirada i zbog toga ono zahtieva najbolje tlo, najbrižljiviji rad i najviše stručne spreme. Prije nego se latiš motike, čitaj stručno štivo. Ako ovaj savjet ne budeš poslušao, platiti ćeš mnogo školarine! U »Gospodarskom priručniku« naći ćeš sve što treba za početak da znaš. Neboj se za izdatke pri nabavi tih knjižica. Sa jednom glavicom kupusa ćeš sve troškove glatko podmiriti! Tu se dakle ne radi o novcu, nego **o tvojoj dobroj volji i strpljivosti.**

Nemoj za povrtnjak uzeti veću površinu, nego ju možeš **obilno** gnojiti i **brižljivo** obraditi.

Uz obilnu gnojidbu zahtieva povrće i mnogo vode. Naročitu vrijednost ima kišnica i voda iz rieka i potoka.

Tko ne zna biljke hraniti, njegovati, od štetnika i korova braniti, taj neka se ne laća uzgoja povrća. Dobar vrtlar mora za svaku vrstu povrća znati, kakovo tlo i kakovu hranu zahtieva ono.

Dobro uređeno kompostište je osnov svakoga vrtlarstva. Kompostište je najpouzdanija blagajna svakog gospodara.

Uzgajaj samo najplemenitije odlike povrća. Ne vriedi uzgajati đubre. Ako uzgajaš za sebe, onda možeš uzgajati što ti je volja. Ali ako uzgajaš za tržište, onda moraš nastojati da uzgojiš ono, što tržište traži i dobro plaća, a na tvome povrtnjaku uspieva.

Kod nabave sjemena nemoj biti ciganin. Kupuj samo najplemenitije sjeme iz **pouzdanog** vrela. Ne kupuj sjeme i sadnice na pijaci od nepoznatih piljara, jer tu nikada ne znaš što kupuješ. Šteta za vrieme, trud i novac, ako se mučiš cijelo ljeto, a ne uzgojiš ono, što trebaš. Najbolje ćeš proći, ako si sam uzgojiš potrebito sjeme. Za sjeme ostavi najbolje od najboljega, njeguj, hrani i brani odabrane strukove. Vrijedi uložiti malo truda, jer dobro sjeme vrijedi zlata!

Prije nego posiješ sjeme ili posadiš sadnice, priredi **brižljivo** zemlju. Dobro priređena vrtljarska zemlja mora biti tako rahla i prhka, da možeš i golim rukama po njoj kopati kao po piesku ili pepelu.

Sij i sadi sve u redove, jer tako ćeš moći lakše biljke njegovati i braniti od korova. Sve poslove ćeš

moći za više nego polovicu bolje i brže obavljati. Svaka biljka mora imati dovoljno mjesta, sunca i zraka. Čitaj što o tome piše Priručnik br. 5, — Sunce, zrak i voda.

Nikad nemoj dozvoliti, da ti se među tvojim biljkama zazeleni korov. Uništi ga **odmah** čim je pokazao prva dva plućna listića, dok te još nije okrao. Čim je korov mlađi, tim ga lakše možemo uništiti.

I ako nema u tvojim gredicama korova, ipak moraš zemlju miešati i kretati. To moraš naročito činiti poslije svake jače kiše. Nikad ne smiješ dozvoliti, da se na površju zemlje stvori kora, jer to je otrov za kulturne biljke.

Čuvaj dragocjenu zimsku vlagu. Čitaj što o tome piše G. P. br. 6, — mehanička obradba tla. I najrevnijim polievanjem ne možeš nadoknaditi vlagu, koju si nerazboritom obradbom tla uništio.

Nikad se nemoj oslanjati na to da ti drugi radi. Pamti, najslađe je povrće, koje si vlastitim znojem narosio. Ako već sam ne možeš raditi, a ti budi polag kad drugi za te rade. Imaj na umu, da gospodareve stope gnoje njivu.

Nemoj zaboraviti da povrtljarstvo ima osim materijalnih probitaka i veliku odgojnu vrijednost za svakoga čovjeka, a napose za djecu. Svježi zrak, sunčano svietlo, povišena transpiracija, umjereni napor, kretanje i sagibanje svih dielova tiela, sve to djeluje povoljno na zdravlje i tjelesni razvitak mladeži. Ali vrtljarstvo ima i velike etičke prednosti. U vrtljarstvu

se odgaja marljivost, točnost, savjestnost, skromnost, a u školskom vrtu se gaji i drugarstvo, a uz sve to i ljubav prama prirodi i rođenoj grudi. To su vrline, koje oplemenjuju čovjeka i koje pridržaju vriednost i do groba. Čovjek bez tih vrlina je veliki siromah, pa ma bio on po svome imetku i mnogostruki milijunaš.

Na koncu bih samo još podsjetio na onu našu staru, koja nas uči, da **bez alata nema zanata.** Lošim alatom ne može ni najbolji radnik ništa čestita stvoriti. On se muči, a ne uradi toliko, koliko bi mogao uraditi s dobrim alatom, a i kakvoća rada je uz to slaba. »Gospodarski Priručnik« vodi i o tome strogo računa. Čitaj što topogledno kaže br. 6 i 7. Mehanička obradba tla i Uništavanje korova.

POLOŽAJ VRTA

Prvenstveno odabrati ravnicu, nikada strmine. Zemljište mora biti zaštićeno od sjevera i sjeveroistočnih vjetrova. U južnim krajevima mora se voditi računa i o jakom suncu. Odabirati takav položaj, da mogućnost zalievanja bude što povoljnija i sigurnija.

VELIČINA VRTA

Odabrati takvu veličinu vrta, za koju smo sigurni da se bude mogla vrlo dobro obraditi i pognojiti, da bi proizveli što veću količinu povrća.

ZEMLJA

Ako zemlja nije najbolja, može je se pravilnom obradbom i gnojenjem popraviti. Prosječno najbolje je ilovasto tlo srednje vlažno, bogato humusom s nešto pjeskovitih primjesa.

Pjeskovito i siromašno tlo popravlja se zrelim stajskim gnojem ili kompostom. Može se miešati i sa težim i snažnijim tlom tako, da se u jeseni razbaca i prekrije gnojem, a u proljeće se dobro prekopa.

Ilovasto se tlo popravlja konjskim gnojem, a vapnenasto zemljom crnicom, kompostom i humusom.

PLAN VRTA

Najbolji je pravokutnik, jer je smještaj gredica i obrađivanje najjednostavnije. Sredinom vrta vodi glavni put, na koji izlaze okomito puteljci gredica.

KLIJALIŠTA

Klijališta se izgrađuju uviek na najzaštićenijem, sunčanom i toplom dielu vrta s nagibom prema jugu. Razlikujemo stalna i pokretna klijališta. Veličina prema prilikama i potrebi.

Pokretna su klijališta najviše 2 do 4 m. duljine, dok su nepokretna 18 do 20 m. duga.

Pokretno se klijalište sastoji iz okvira i prozora. Jama je duboka 50 do 70 cm., a veličina je okvira 100 × 150 cm. Na dno se jame metne naslaga suhog listinca, a na njega naslaga konjskog gnoja debljine

25 do 50 cm. Kad se gnoj dobro slegne, gore se stavi sloj 10 do 20 cm. dobre sipke vrtne zemlje. Prednja stijena klijališta visoka je iznad zemlje oko 20 cm., dok je stražnja za 10 cm. viša. Tako se dobije potreban nagib prema jugu i za lakše oticanje vode s prozora.

Nepokretna se klijališta izgrađuju kao i pokretna. Samo im duljina siže i do 20 metara.

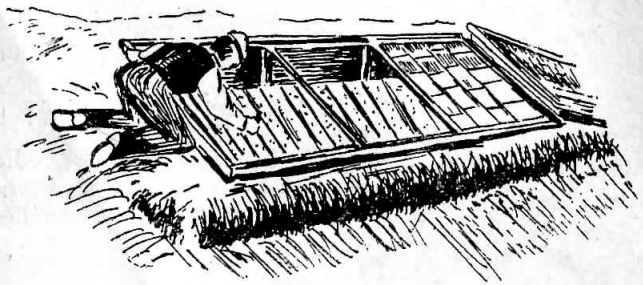

PUTOVI I STAZE

Glavni put treba biti položen sredinom vrta, a svi su ostali na njega okomiti. Glavni put treba biti dobro utrt, dok su puteljci između gredica dobro ugaženi.

OGRADE

Visina je ograde 1.50 do 2 metra. Najbolja je ograda od žičnog pletera, letava i dasaka. Živica je loša, jer je leglo štetnika povrća.

ZALIEVANJE VRTA

Vode mora biti uviek u dovoljnoj količini. Zalieva se kabličima s ružom ili gumenom cievi s prskalicom. U vrtu mora biti bazen za odstajalu vodu, kojom se zalievaju klijališta i mlade presadnice.

ORUĐE I PIRBOR ZA NJEGOVANJE VRTA

Oruđe mora biti od čvrstog tvoriva i dobro izgrađeno. Nakon upotrebe oruđe se očisti i spremi. Najvažnija su oruđa vrtlarske lopate, motičice i grablje, te nagrtač, strugač i Wolfova okapala.

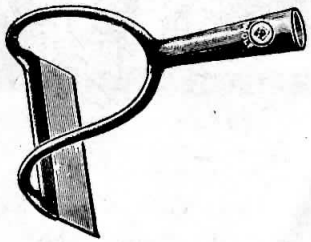

MALENA POVLAČNA MOTIKA S LUKOM.
VELIKA POVLAČNA MOTIKA S LUKOM.
POVLAČNA MOTIKA ZA REPU.

Služi za uništavanje korova između redova. Znači, da se sve kulture imaju saditi odnosno sijati u redove na razmak koji odgovara širini ratila. Kod svih Wolfovih ratila kreće se radnik u n a t r a g, tako, da više ne gazi ono, što je okopao.

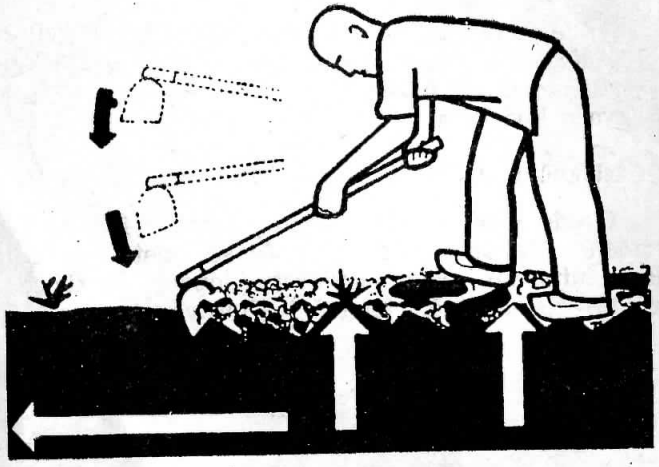

Slika prikazuje kako je naporan rad običnom motikom. Pod svakim udarcem motike, sagiba se tielo. Što okopa, gazi opet nogama, jer kopa pred sebe. Ako je zemlja vlažna, korov opet priraste. U 10 sati rada diže radnik 8—10.000 kg. željeza, bez učinka, jer nije dovoljno samo dizati, već treba njome još i zamahom udariti.

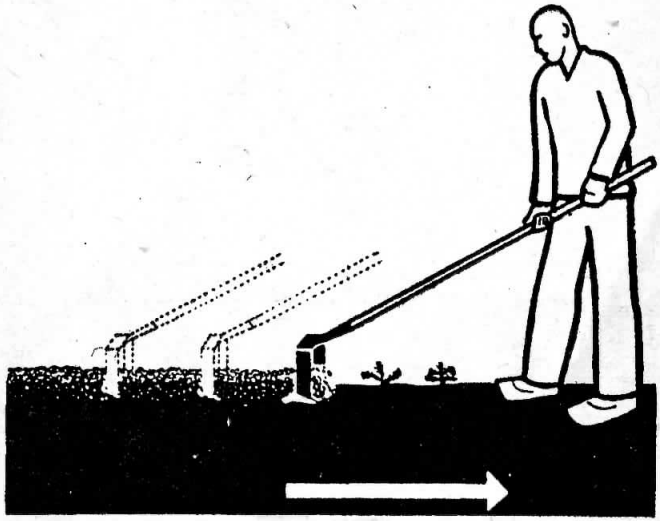

Slika prikazuje kako je lagan i ugodan rad povlačnom motikom. Tielo je vazda uzpravno; povlačna motika je lagana, a radnik samo struže njome rahlu zemlju i sječe korov. Ne gazi ono što je okopao, jer kroči natrag.

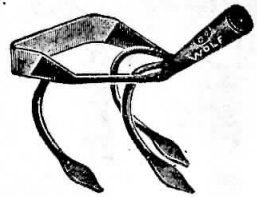

VRTLARSKI KULTIVATOR.

Služi s jedne strane za uništavanje korova između redova, a sa trozubom za rahljenje zemlje između redova.

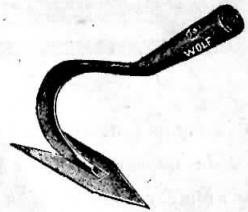

RUČNO ZRAČILO.

Služi za zračenje zemlje između uzkih redova i plievljenje između biljaka.

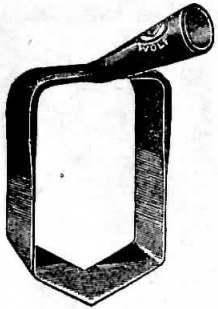

OBIČNA POVLAČNA MOTIKA.

Služi za uništavanje korova i zračenje površja, ako su biljke već poodrasle. Bočni dielovi štite listove od povrede.

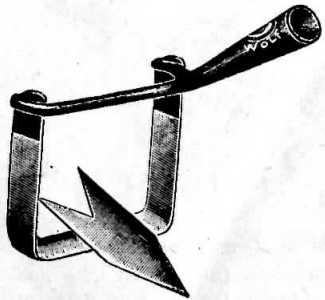

PLJEVILICA.

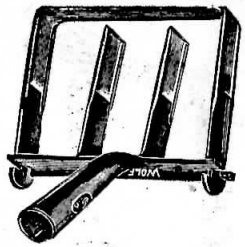

DROBILO.

Gibanjem napred i natrag drobi ovo ratilo zemlju i odatle mu i ime.

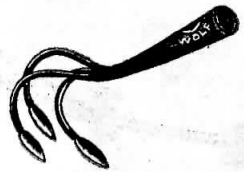

MALI KULTIVATOR.

Služi za rahljenje zemlje. Sličan ovome je veliki ručni kultivator sa izmjenljivim zubcima. Ovaj je naročito podesan za kultiviranje repe, kukuruza, vinograda i drugih sličnih kultura u širokim redovima.

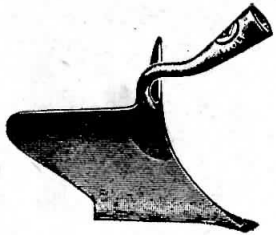

RUČNO ZAGRTALO.

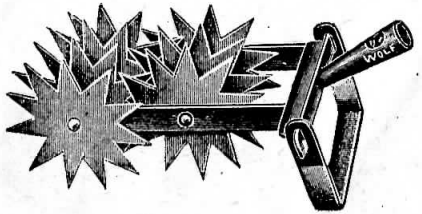

RUČNA MRVILICA.

Giblje se napred i natrag. Prednji zubci mrve zemlju, a njihajući okvir podrezuje sa dolnjim oštrim krajem korov.

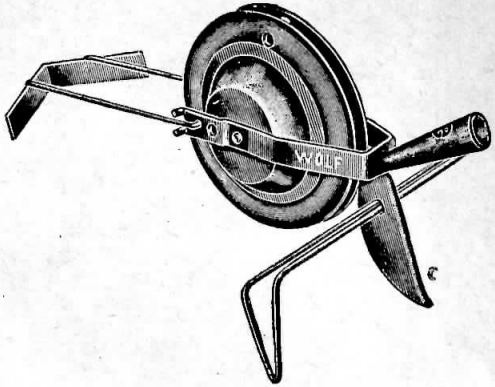

RUČNA SIJAČICA.

Udešena je tako, da se njome može sijati sitno i krupno zrno, mak i kukuruz ili grašak.

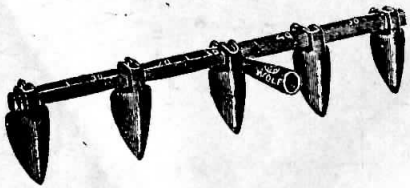

ŽLJEBILO.

Omogućuje nam da njime povlačimo i po više čvorića za sijanje sjemena ili sađenje rasadnica.

RUČNA SADILICA.

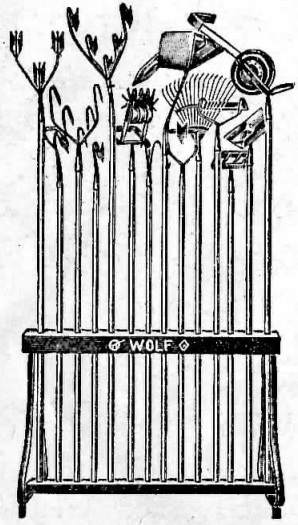

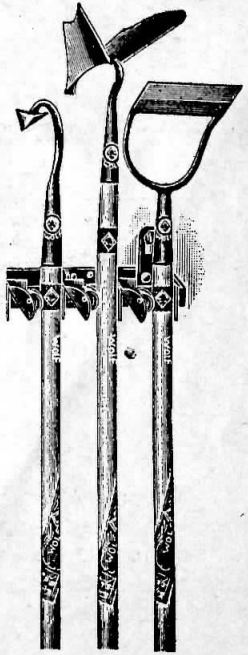

Slika prikazuje nam kako treba očišćeni alat spremati da nam bude vazda u u redu i pri ruci.

SPREMANJE STAJSKOG GNOJIVA

Na gnojištu mora se gnoj odmah slagati tako, da na pod dođe slamnati gnoj, a zatim ostalo. Gnoj se od zgode do zgode prelije gnojnicom, a na završetku prekrije slojem zemlje 10 do 15 cm. debljine. Tokom godine se nekoliko puta prekopa i izmiješa.

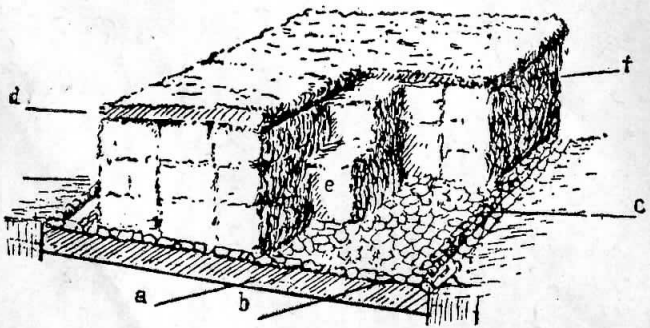

GNOJNICA

Najbolje su jame iz cigle ili betona, koje se zatvore kada su pune. Vrienje gnojnice traje zimi 3 do 5 tjedana, a ljeti oko 2 tjedna. Najbolje je gnojnicu razrieditи vodom tako, da na 1 dio gnojnice dođu tri diela vode. Za jaka se sunca nikada ne zalieva.

KOMPOST

Kompostište je na zaklonjenom i sjenovitom mjestu. Jama je duboka 1 lopatu, a široka 1 i pol metra. Duga je po volji. Sredinom jame postave se dvie krovasto složene daske, da može strujati zrak, koji će pospješiti sazrievanje komposta. Na kompostište slažu se odpadci iz kuće, kuhinje, dvorišta i vrta. Kad se nakupi dovoljan sloj, pospe se tanko vapnom u prašini i prekrije tankim slojem zemlje.

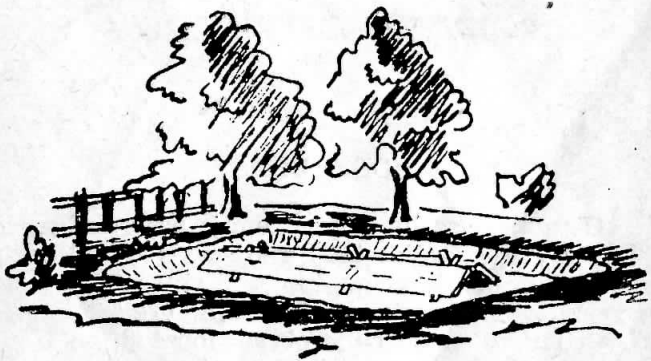

Na taj sloj slažu se opet odpadci i tako naizmjence, dok ne bude hrpa visoka 1.20 do 1.50 m. Sada se konačno prekrije slojem zemlje i dobro ugazi. Tokom godine se kompost 3 do 4 puta prekopa i izmiješa.

Kako je kompost tek za 3 godine zreo, treba svaki mjesec, pol godine ili svake godine započeti sa novom hrpom, da u svako doba imamo dobrog gnojiva.

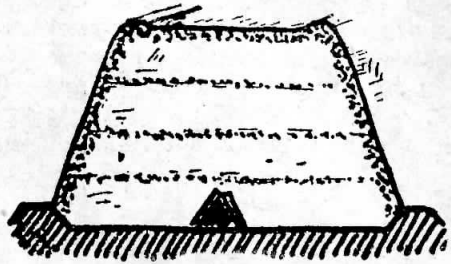

OBRADBA

Obradbom se tla slojevi zemlje prevrću i međusobno miešaju čestice tla i gnojiva. U obrađeno tlo lakše prodire zrak, vlaga, toplina i studen, što je sve potrebno za brže raztvaranje rudnih i organskih tvari tla. Vrtlarsko se tlo bolje obradi lopatom nego plugom. Obradbom tla uništi se razni korov, legla kukaca i crvi, a ujedno se kida veza gornjih i dolnjih slojeva, te se time čuva vlaga u tlu. Prosječna je dubina obradbe 25 do 30 cm., a kod naročito težkog tla mora se rigolati. Najjednostavnije je rigolanje na dubinu od dvie lopate.

Nakon obradbe bilo kopanjem, oranjem ili rigolanjem, a prije same sjetve, mora se tlo usitniti motičicama i grabljama. Kad je tlo tako pripravljeno, razdieli se na gredice, te se pristupi sjetvi.

GNOJENJE

Stajski se gnoj baca prije zime ili na proljeće prije sjetve. Teže se tlo gnoji stajskim gnojem svake druge do treće godine, a lako pjeskovito tlo svake godine, jer se ovdje brzo izpiru hranive tvari. Na 100 metara (1 ar) ako se obilno gnoji treba oko 5 do 6 q stajskog gnoja.

Gnojenje vapnom upotrebljava se uglavnom za popravljanje prirodnih svojstava tla. Rabi se gašeno vapno tako, da se pospe po tlu i zakopa. Vapnenje se obavlja svake treće ili četvrte godine u jesen, a po 1 aru dolazi 20 do 25 kg.

GNOJENJE PEPELOM

Za gnojenje mora se uzeti samo pepeo od drveta i drvenog ugljena. Najbolje ga je sipati zimi, nikako pred sadnju.

SJEME

Kakvoća se sjemena određuje po obliku, boji, sjaju, mirisu, čistoći i klijavosti.

Starenjem gubi sjemenje svoju boju, a kod nekog sjemena gubi se i osebujni miris. Nečistim sjemenom

unosi se u vrt korov i drugo nepoželjno sjeme. Kod sjemena je najvažnija klijavost, a određuje se postotkom.

RAZKUŽIVANJE SJEMENA

Prije sjetve dobro je sjeme močiti u kemičkim otopinama, da se unište razni uzročnici bolesti, koji se možda nalaze na ljusci sjemena. Za močenje sjemena rabi se 0,15 do 0,25%-tni uspulin ili 0,1%-tna raztopina formaldehyda. Rabi se i Ceretan (u prahu) i to 2 do 4 gr. na 1 kg sjemena.

SJETVA

Sijati ne valja pregusto, jer biljke ostaju kržljave. Ne valja sijati ni preduboko ni preplitko, inače sjeme slabo klija. Sijati valja u pravo vrieme, kad zemlja nije prevlažna ni presuha, a ujedno paziti, da na vrieme donese plod. Sije se omaške, u redove ili kućice.

Omaške se sjeme jednolično razsipava rukom po gredici. Sitno sjeme mieša se kod sjetve sitnom zemljom ili pieskom, da ga što lakše razbacamo.

Kod sjetve u redove označe se konopcem redovi i povuku jarci od 1 do 3 cm. duboki, već prema krupnoći sjemena. U kućice se sije grašak, grah, bob, buče, krastavci i t. d. U gredice u određenom razmaku utisnu se male jamice (kućice) i u njih se stavlja po nekoliko sjemenaka.

Sijanje u redove ima velike prednosti, jer je njega biljaka i borba protiv korova laglja nego li kod omaške sjetve.

SJETVA I UZGOJ SADNICA U KLIJALIŠTU

U klijalište sijemo povrće koje želimo dobiti ranije, i ono koje se mora uzgajati iz ranih sadnica, kako bi za dalnji razvoj i dozrievanje preostalo dosta vremena. U klijalištu siju se sve vrsti povrća, koje se kasnije razsađuje na veći razmak kao rajčice, patlidžani, celer, paprika i drugo. Posijano sjeme treba pritisnuti daščicom u zemlju. Ono povrće koje se neće

a) *b)*

razsađivati, sije se u redove izravno na gredice. Prutićem se utisnu žljebići, u koje se polaže sjeme u razmaku od 2 do 3 cm. Zasijano sjeme treba pokriti zemljom. Odmah nakon sjetve zaliti vodom. Čim sjeme izklije treba klijalište zračiti. Zrači se samo za liepih dana tako, da se zrak u klijalištu obnovi. Zrači se postepeno.

RAZSAĐIVANJE (PIKIRANJE)

Kad mlade biljčice razviju 3 do 4 listića, moraju se razsaditi na razmak od 3 do 5 cm. Razsađuje se u isto ili u drugo klijalište, ili u drvene sanduke.

Biljčice treba odmah dobro zaliti. Već dobro zakorienjene biljke treba priučavati na vanjske prilike, toplinu i nepogode. Najbolje je razsađivati za oblačnih dana, kad je zrak vlažan. Kod prikiranja se biljšice meću do onoga mjesta, gdje stabljika prelazi u korien.

PRESAĐIVANJE PRESADNICA

Kad se u klijalištu mlade biljke razviju, ojačaju i priviknu na vanjski zrak, presađuju se van na otvorene gredice, gdje će stalno ostati do berbe. Presad nice se vade neposredno prije presađivanja. Tlo mora biti dobro pripravljeno i vlažno (najbolje iza kiše). Nakon presađivanja svaka se biljka dobro zalije. Sadi se u trokut ili četverokut. (Vidi sliku str. 29).

RADOVI U VRTU

Da se uništi korov i time omogući bolji razvoj povrća, mora se plieviti. Plieviti treba iza kiše ili iza zalievanja, jer je čupanje korova lako i temeljito. Plievljenje obavlja se samo u redovima, a između redova se uništava korov kopanjem i struganjem.

Okapanjem se korov uništava, razrahljuje zemlja, dovodi potreban zrak i čuva se vlaga tla. Teža se tla

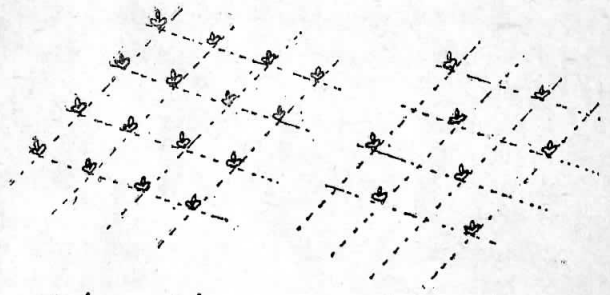

Četverokutna sadnja Trokutna sadnja

češće okapaju. Gornji sloj mora vazda biti rahao i čist od korova. Desetak dana nakon prvog okapanja, mora se stanovite kulture ogrtati. U dobro vodjenom povrtnjaku uništava se korov u zametku pa je plievljenje lak posao.

PLODORED

Uzgoj povrća ovisi o pravilnoj izmjeni sadnje tako, da gojimo na pojedinom dielu zemljišta jedne godine jedno, a druge godine drugo povrće. To se gojenje povrća vrši prema plodoredu, kojega plan unapried odredimo.

Mnogom bilju prija svježe gnojeno tlo (pred sjetvu), a drugom, gdje je gnoj već donekle potrošen.

Stoga nam i nije potrebno svake godine gnojiti pojedine dielove vrta. S obzirom na gnojenje razlikujemo tri skupine:

1. skupina. Na svieže gnojeno tlo došlo bi zeljnasto bilje kao kupus, kelj, cvjetače, kelj pupčar, špinat, a zatim krastavci, dinje, buče, rajčice, bob, celer i drugo.

2. skupina. Na tlo koje je gnojeno prošle godine dolaze mrkva, repa, korabica, poriluk, crveni luk, peršin, rotkvica, povrtnica, cikla i krumpir.

3. skupina. Na tlo koje je gnojeno predprošle godine dolaze one biljke, koje vole slabiju zemlju, ali sa dovoljno Kalija (gnojenje pepelom). To su grah, grašak, soja, leća i slično. Veći povrtnjak možemo razdieliti na tri diela, a manji na dva diela.

Ako je vrt razdieljen na tri diela, gnojit će se obilno stajskim gnojem onaj dio, na kojem će se uzgajati povrće prve skupine. Na drugom dielu, koji je gnojen prošle godine biti će povrće druge skupine. Na treći dio, koji je gnojen predprošle godine, dolazi povrće treće skupine.

Manji se povrtnjak razdieli na dva diela, pa se naizmjence gnoji svake godine drugi dio. Dakle na pognojeni dio dolazi zeljnasto povrće, zatim salata, rajčice, krastavci, dinje, rani krumpir, a ostalo na lani pognojenoj površini.

ŠTETNICI U VRTU

Miševi. Njih tamanimo raznim otrovima, mišolovkama, i slično. Vrlo su nam koristne mačke, ali ih još više uništavaju lasice, koje se uvlače u rovove miševa i tamo ih uništavaju. Stoga nije uputno ubijanje lasica.

Otrov se upotrebljava tako, da se zrna otruju Zelio ili drugim preparatima, a najbolje je fosfornim pastilama. Otrovana se zrna stave u mišju rupu i zatrpaju nogom. Isto se tako otrov meće u mrkvu, komad repe, korabicu i sl., te se onda to turi u mišju rupu.

Krtica. Ona je u malom broju koristna, jer svojim rovanjem obrađuje zemlju, hvata kukce, crve, ličinke i puževe. U većoj mjeri mora se krtica protjerati ili u najgorem slučaju uništiti. Da se krtice protjeraju, stavlja se u njihove rovove staklo, drvene trieščice, komad karbida ili krpe, namočene paklinom ili petrolejem.

Puževi. Oni su vrlo štetni. Obični puževi (sa kućicom) moraju se pobirati i tamaniti. Balavi se puževi (bez kućice) hvataju tako, da se navečer stave na gredice oguljene vrbove šibe, na koje se oni tokom noći naliepe, te ih onda uništavamo. Ljeti se mogu staviti na gredice trule daske ili criepovi, pod koje se oni radi vrućine zavlače, a onda se lako potamane.

Ako se pojave balavi puževi u velikim masama, onda ih možemo uspješno potamaniti 40% kalije-

vom soli, koju sipamo prije ishoda sunca. Nakon ½ sata ponavljamo sipanje Kalijeve soli — da i stari puževi uginu.

Vrlac (mrmak, medo). Vrlo je štetan. Hvata se tako, da se u zemlju ukopaju lonci sa rubom nešto izpod razine zemlje, pa oni onda padnu u njih. Nadalje treba naći njihove ulaze u rovove i u njih uliti malo petroleja. Vrlo se uzpješno tamane barium-karbonatom.

Gusjenice. Marljivo ih treba tražiti i uništavati. Ujedno treba stalno pregledavati i uništavati jajašca raznih leptira.

Listne uši. Ako napadnu biljku u većoj mjeri, najbolje je da se takva biljka izčupa i spali. Ako se pojave u manjoj mjeri, tjeramo ih tako, da ih prskamo vodom u kojoj je namočen duhanski prah. Treba uzeti na 10 do 15 litara vode 0,25 litara duhanske otopine.

Mravi. Najbolje se suzbijaju tako, da spužvu namočimo u zašećerenu vodu i postavimo u njihovo gniezdo. Spužva će biti brzo puna mravi, koje onda otresemo u vruću vodu.

Grčice hrušteva treba tamaniti prilikom jesenskog i proljetnog kopanja. Također treba hvatati hrušteve i uništavati ih.

ZELJNATO POVRĆE

Zeljnato povrće traži dobru zemlju, bogatu na rudnim tvarima i humusu, te dosta vlažnu. Tlo, na koje će doći zeljnato povrće, treba na jesen dobro i duboko prorahliti, te obilno pognojiti zrelim stajskim gnojem.

Za sve zeljnato povrće treba najprije uzgojiti presadnice u klijalištima, te kad se ove dovoljno razviju i ojačaju, presaditi ih na stalno mjesto u vrtu. Zeljnato povrće treba sijati vrlo plitko. Zasijano sjeme treba pritisnuti daščicom u zemlju. Na sjeme treba doći sloj sipke zemlje, koji valja isto tako daščicom pritisnuti. Zemlja za klijališta mora biti brižno pripremljena i dobro pognojena.

Prva sjetva obavlja se krajem veljače ili početkom ožujka (rane odlike). Druga sjetva obavlja se u gredicu početkom svibnja, dok treća u kolovozu ili rujnu (zimske odlike).

Kad mlade biljčice razviju u klijalištu ili u otvorenoj gredici dva do četiri lista treba ih pikirati, t. j. presaditi na širi razmak da se što bolje razviju. Nakon dva do tri tjedna kada se biljka dobro razvije, ojača i dobije 4—5 listova, presađuje se na stalno mjesto.

Kod druge sjetve presađuju se biljke koncem srpnja ili početkom kolovoza. Zimski usjev prezimi u hladnom klijalištu ili na zaklonjenoj gredici, te krajem ožujka presađuje se na stalno mjesto u vrtu.

Presadnice zeljnatog povrća moraju biti jake i zdrave da odole bolestima i štetočinama.

ZELJE (KUPUS)

a) Bielo zelje

Kod zelja razlikujemo:

rane odlike koje dozrievaju od lipnja do kolovoza, jesenske koje dozrievaju od rujna do prosinca, i zimske, koje prezimljuju i upotrebljavaju se na proljeće.

Za zimsku potrošnju i za ukiseljavanje sije se zelje do polovice travnja. Presadnice se jedanputa pikiraju, a kada se dovoljno razviju (polovicom svibnja ili početkom lipnja) valja ih presaditi na stalna mjesta. Ako je vrieme sadnje suho, mora se namočiti korien svake biljčice u kašastu smjesu ilovače i kravskoga gnoja. Kad se neke vrste polako razvijaju treba ih zalijevati razrieđenom gnojnicom, ali samo pod večer ili za oblačnog vremena, jer bi ih se inače spržilo. Razmak kod sadnje prema veličini glavice od 40—60 cm. Nakon presađivanja treba odmah mlade biljke zalievati. Tokom razvoja mora se zelje češće okapati i zalievati.

Događa se, da baš u vrieme kad treba saditi zelje ili kelj za jesensku i zimsku uporabu vlada suša i vrućina. Tada se preporuča sliedeći način sadnje:

1. Izkopaju se jamice, u koje će se saditi sadnice i nalije u njih voda.

2. U blato namočene sadnice (naravno samo korien), posade se u vlažnu zemlju i pritisnu prstima.

3. Nakon što je biljka na mjestu posađena, polije se još temeljito i nakon što je zemlja vodu popila, zagrne se jamica oko biljke suhom zemljom.

Ovako posađene sadnice nije potrebno nekoliko dana zalievati, jer suha zemlja čuva vlagu od presušivanja. Ovaj način preporuča se tamo, gdje se sade velike plohe zimskim zeljem, a voda je daleko.

Za zasijavanje gredice uobičajne veličine (10 m^2) potrebno je 6—8 grama sjemena.

Zelje ima jako razvijeno i dugo korienje, pa zato traži **duboku obradu.** Ako se zemlja obrađuje plugom, treba upotriebiti plug s podrivačem.

Uz dobru obradu treba tlo dobro pognojiti zrelim stajskim gnojem i to 150—200 q po kat. jutru.

b) crveno zelje

Sjetva, njega i uzgoj kao i kod bielog zelja, samo se presađuje na manji razmak i ne smije se nikada sijati iza 1. lipnja, jer neće dozrieti.

c) kelj glavati

Sjetva u klijališta od polovice veljače do početka ožujka. Presađuje se krajem travnja na otvorene gredice. Kasne odlike siju se svibnjom i početkom lipnja. Presađivanje u srpnju. Zaltjevi na tlo i gnojidbu su skromniji. Razmak za rane odlike 30—40 cm., dok za kasne 40—60 cm.

Sjetva, presađivanje i njega kelja kao i kod zelja.

d) lisnati kelj

Lisnati kelj ima najmanje zahtjeve obzirom na tlo, gnojenje i njegu. Sjetva u svibnju, presađivanje u lipnju ili početkom srpjna. Za vrieme velike suše treba ga zalievati.

Preko zime ostavi se lisnati kelj u vrtu na gredicama, pa kad ga mraz malo opali, najbolji je za potrošnju. Tokom zime obere se sve lišće, a ostavljeno stablo potjera na proljeće novo lišće, koje je vrlo sladko i ukusno.

CVJETAČA (KARFIOL)

Cvjetača traži naročito dobro, bogato i razrahljeno tlo s dosta vlage. Gnojiti treba obilno zrelim stajskim gnojem ili dobro sazrelim kompostom. Sjetva u siečnju u topla klijališta. Rasađivanje se obavlja dva puta i to drugi puta na razmaku od 12—15 cm. Prvi prirod dobivamo već u lipnju.

Drugi put se sije u ožujku u mlaka ili hladna klijališta. Dospieva u srpnju i kolovozu. Uputno je kod ove sjetve da se mlade glavice povežu rafijom, da ostanu nježnije i svježije. U travnju i svibnju sije se po treći put, i prirod dolazi u jesen. Zimska sjetva je krajem kolovoza ili početkom rujna u klijališta. Rasađivanje krajem rujna u hladna klijališta s pješčanim tlom. Za vrieme mraza treba klijališta pokrivati slamom, daskama ili gnojem. Početkom travnja presaditi taj usjev na stalna mjesta na razmak 30—40 centimetara.

Tokom ljeta treba cvjetaču obilno zalievati vodom ili razrieđenom gnojnicom.

Kasne vrste cvjetače kao Frankfurtski Orijaš i talijanski, sije se u isto doba kao i zimsko zelje i zimski kelj, a i kultura je ista, samo ih treba polievati češće razrieđenom gnojnicom.

KORABICA

Korabica se može uzgajati za proljetnu, ljetnu i jesensku potrošnju. Ranu korabicu sijemo u klijališta već u veljači, a do sredine travnja treba je presaditi napolje na sunčanu gredicu na razmak 20—30 cm.

Sjetvu korabice za ljetnu potrošnju treba izvršiti početkom travnja. Prirod se mora pobrati do srpnja, jer inače postaje drvenasta. Za jesensku potrošnju uzimaju se velike, orijaške odlike korabice (Goliat). Siju se u travnju na otvorene gredice, a krajem svibnja presađuju se na razmak 35—40 cm. Za vrieme rasta mora se korabica obilno zalievati vodom i razrieđenom gnojnicom, te marljivo i često okapati. Korabica ne voli suviše gnojeno tlo.

ŠPINAT

Špinat traži dobro obrađeno i pognojeno tlo.

Špinat se može kroz cielo ljeto upotrebljavati za hranu. Za vrieme suše špinat razvija maleno lišće, te brzo tjera u sjeme. Stoga se ne preporuča uzgoj špinata za ljetne žege.

Špinat traži toplo, rahlo tlo i obilnu gnojidbu zrelim stajskim gnojem i kompostom. Sije se u plitke jarčiće na razmaku od 15—20 cm. Za jednu gredicu (10 m²) treba 30—45 grama sjemena. Njega se sastoji u čestom zalievanju, okapanju i plievljenju. Čim se razvije 6—8 listova treba početi podbiranjem.

NJUZELANSKI ŠPINAT

Njuzelandski špinat razvija mnogo više ali sitnih listova. Sije se u proljeće u lonce ili klijališta. Pošto se vrlo bujno razvije presađuje se na razmak od 50 do 80 cm. Za vrieme razvoja treba ga marljivo polievati, okapati i obilno plieviti. Kod njuzelandskog špinata ne bere se lišće, nego cieli vršci biljke.

LOBODA

Mnogo je skromnija u pogledu tla i njege, ali traži po mogućnosti sunčane položaje. Sije se u rano proljeće ili u jesen u redove na razmak od 30—40 cm. vrlo plitko.

SALATE

Salate zahtievaju svježe, snažno i vrlo vlažno tlo. Tlo mora biti pripremljeno već u jesen, duboko prekopano i obilno pognojeno zrelim stajskim gnojem. Može se gnojiti i tekućim stajskim gnojem.

SALATA GLAVATICA

Prva sjetva se može obaviti već u studenom, prosincu ili siečnju i to u klijališta. Kad se usjev dovoljno razvije treba ga presaditi u drugo klijalište na veći razmak, gdje ostaje do berbe. Od početka ožujka sije se salata u hladna klijališta ili na otvorene gredice, koje su dosta zaštićene. Iz hladnog klijališta presađuje se u gredice sve do rujna. Nakon sjetve treba sjeme prekriti tankim slojem komposta. Kod presađivanja na otvorene gredice treba uzeti razmak prema veličini pojedinih odlika od 15—30 cm.

Salata ne podnosi preveliku toplinu, zato treba klijališta što češće zračiti i zasjenjivati. Za vrieme razvoja treba salatu više puta okapati i što češće zalievati. Čim je brži razvoj biljaka, tim je lišće nježnije i ukusnije. Za pospješenje razvoja treba salatu zalievati razriedenom gnojnicom i to neposredno iza sadnje.

Najbolja salata raste u proljeće i jesen. Ljetna salata nije tako nježna kao proljetna i rado tjera u sjeme.

LOČIKA

Uzgoj i njega isto kao i kod salate. Za rani usjev sije se u siečnju u topla klijališta. U proljeće se može sijati izravno na otvorene gredice. Ne treba presađivanja. Čim razvije nekoliko listova treba ih obirati za potrošnju.

LJETNA ENDIVIJA

Sije se od veljače pa dalje prema potrebi. Dovoljno razvijene mlade biljke se presađuju na razmak od 30—35 cm. Posve razvijenim biljkama treba skupiti lišće i povezati ga, da se dobije što nježnije i ukusnije lišće. Vezivati treba za liepa i suha vremena, kad je lišće suho, jer inače rado gnjije.

ZIMSKA ENDIVIJA

Sije se više puta tokom ljeta. Za zimsku potrošnju sije se u srpnju i kolovozu. Kad biljka razvije dosta lišća ovo se najprije ovеže, a zatim zagrne gotovo do vrha. Zemlju oko zagrnutih biljaka treba češće zalievati.

MAHUNARKE

Mahunarke ne podnašaju svježe gnojeno tlo. Najbolje ako je tlo gnojeno prije dvie do tri godine, ali tlo ne smije biti siromašno na hranivima, a naročito ne smije biti kiselo. Jako zbijeno i snažno tlo najbolje je pripraviti za sjetvu mahunarki vapnjenjem.

Mahunarke imaju svojstvo, da pomoću nekih bakterija, koje se razvijaju u kvržicama na korienju biljaka, obogaćuju tlo dušikom, i zbog toga nakon mahunarki obično nije potrebno takvo tlo gnojiti stajskim gnojem.

GRAH

Grah se sije polovicom travnja, pa do početka svibnja u vlažno dobro tlo i sa sunčane strane. Pjeskovito i presuho tlo nije dobro za uzgoj graha. Siromašno tlo treba rano u jesen pognojiti sa podpuno zrelim stajskim gnojem, a tokom zime dobro je to tlo polievati gnojnicom. Grah je veoma zahvalan za fosforna i kalijeva gnojiva.

VISOKI GRAH

Sadi se u kućice na razmak od 60—80 cm. Već prije sadnje treba na mjesta gdje će se saditi grah zabiti visoke pritke, na koje će se grah penjati. Kraj svake pritke treba iskopati plitku jamicu (3—5 cm.) i u nju staviti 5—6 sjemenaka. Sjemenke treba odmah pokriti zemljom, a najbolje vrtljarskom zemljom pomiešanom sa kompostom ili prhkim stajskim gnojem. Kad grah iznikne treba ga odmah okopati i ogrnuti da se sprieči isparivanje vlage i razvijanje korova. Za vrieme razvoja treba grah češće okapati. Na jedan ar (100 m²) površine, treba jedan do 1,5 kg. sjemena.

NISKI GRAH

Za sjetvu niskog graha treba isto tako kao i za visoki grah zemlju dobro pripraviti i obraditi. Niski grah se sije polovicom travnja, a na teškom tlu nešto kasnije (početkom svibnja). Treba ga sijati samo na zaklonjenim i toplim položajima. Niski grah sadi se

u plitke jamice u redove na razmak od 30—40 cm. Lopatom se iskopa jamica, duboka nekoliko cm., te se u nju položi razdaleko u krugu 4—5 sjemenaka. Sjeme se pokrije jedan do dva cm. debelim slojem zemlje, koja se malo ugazi. Ako se sadi za suše, dobro je, da se jamice malo zaliju vodom. Za razvoja treba grah više puta polievati, a za suše i zalievati. Niski grah je manje izbirljiv obzirom na vrstu i pripremu tla.

GRAŠAK

Grašak klija kod nešto niže temperature, pa se stoga sije već u veljači ili ožujku. Zemljište, na koje će doći grašak, mora biti dobro pripremljeno. Nije dobro gnojiti neposredno pred sjetvu. Grašak se sadi u kućicama u redove sa razmakom od 50—70 cm. među redovima, a između kućica 30—40 cm. Jamice, u koje će doći grašak, 6—8 cm. su duboke. U svaku jamicu treba staviti 5—8 zrna graška razmaknuto u okrug, a zatim zatrpati sipkom vrtljarskom zemljom. Čim grašak izraste kojih 10 cm, treba ga odmah nakoliti granjem. Za vrieme razvoja treba grašak nekoliko puta okapati i stalno uništavati korov, a u slučaju suše i zalievati. Kad se razviju mahune treba ih stalno podbirati, kako bi se grašak prisilio na daljnju cvatnju.

BOB

Bob spada među najranije povrće, pa se može saditi već krajem veljače ili početkom ožujka. Na

jesen treba tlo duboko preorati, a u proljeće pobranati i poravnati. Sadi se u redove 30—40 cm razmaka. U svaki red stavlja se po jedna sjemenka na razmaku od 10—15 cm. Bob dobro uspieva na srednje dobrom tlu, odporan je protiv suše, ali izvrgnut napadaju listnih uši. U svrhu suzbijanja ušiju poodkidaju se svi vrhovi sa biljaka zajedno s ušima.

SOJA

Soja je najhranivija od svih mahunarki, a dade se na razne načine prirađivati.

Za sjetvu soje treba tlo već u jeseni dobro obraditi, kako bi se u proljeće mogla što lakše prirediti za sjetvu. Sjetva se obavlja kao i kod graha čučavca, samo s nešto većim razmakom. Kao grah, treba i soju okapati, plieviti i ogrnuti.

LUKOVIČASTO POVRĆE

Sve lukovnjače uspievaju najbolje na dobrom i humusom bogatom tlu, koje nije preteško i nije preduboko prekopano, niti je svježe pognojeno. Najbolje odgovara niži položaj, koji je dobro zaštićen. **Nesmije se nikada gnojiti svježim gnojem,** jer je razvoj prebujan, a dozrievanje presporo.

LUK CRLJENAC

Luk crljenac može se uzgajati kao jednogodišnja i kao dvogodišnja biljka. U prvom slučaju uzgoji se u istoj godini iz sjemena lukovice, a u drugoj godini iz lučice lukovice. Za dvogodišnji uzgoj luka treba tlo dobro prirediti, ali ne gnojiti. Sjetva u travnju ili u svibnju. Na jedan m² potrebno je oko 8 grama sjemena. Do jeseni razviju se sitne lučice. Kad se njihovi nadzemni dielovi posuše treba ih povaditi iz zemlje. Lučice se spremaju, nakon što su dobro osušene, na zračnom mjestu do proljetne sadnje. U ožujku sadi se lučice na polje u redove na razmak 15—20 cm poprieko na duljinu gredice koja mora biti široka 120 cm. U redu treba držati razmak oko 10 cm, t. j. na širinu dlana. U svibnju može se početi sa podbiranjem i to u prvom redu onih lukovica, koje su počele tjerati u cviet. Za jednogodišnji uzgoj luka, sjetva se obavlja u veljači ili početkom ožujka u dobro pripremljeno, ali ne svježe pognojeno tlo. Sije se u redove razmaknute 20 cm. Sjeme treba sijati vrlo plitko, a nakon sjetve više puta zalievati. Čim nikne treba luk okopati i dalje redovito uništavati korov. Tokom razvoja treba biljke češće prorieđivati tako, da će konačni razmak između biljaka biti 10—12 cm.

BIELI LUK (ČEŠNJAK).

Češnjak se sadi u ožujku, rujnu ili listopadu. Nije izbirljiv obzirom na tlo i položaj, ali mu godi snažnije tlo i sunčani položaj. Lukovica češnjaka sastavljena je od više dielova, koji se pojedinačno uzimaju za sadnju. Sadi se u nekoliko cm duboke redove na razmak od 20 cm. Kod sadnje treba paziti da su gornji šiljasti krajevi češljeva okrenuti prema gore. Tokom razvoja treba ga više puta okapati, a za suše i zalievati.

PORILUK.

Za što bolji uzgoj poriluka zemlja mora biti snažna, teška i zbijena, dovoljno vlažna i dobro obrađena. Sjetva se obavlja u ožujku u mlaku ili hladno klijalište, a u svibnju presađuje se na otvorene gredice. Na gredicama učine se jarci duboki 10—15 cm. Najzgodnije je na jednoj gredici učiniti 4 jarka na razmaku od 15—20 cm. Jarke treba ostaviti otvorene, kako bi ih se moglo što bolje i lakše zalievati. U jarke se može nasuti nešto komposta a poslie kad se poriluk razvije, zatrpavati postepeno zemljom. Tim postupkom dobiju se biele i nježne stabiljke. Za vrieme razvoja treba poriluk okapati i ogrtati, a dobro ga je kadkada zalievati razrieđenom gnojnicom. Poriluk se može uzgajati i bez presađivanja, tako da se u ožujku ili travnju posije dosta riedko. Kad se razvije, treba ga ogrnuti. Kasno posijani poriluk može napolju i prezimiti, ali ga treba za jake zime prekriti slamom ili crnogoričnim granjem. Ako želimo imati zimi svježi poriluk, onda ga treba u kasnu jesen izvaditi i pohraniti u dosta duboke jame, koje se moraju dobro zatvoriti.

KRASTAVCI.

Krastavci traže rahlo, toplo i vrlo snažno tlo, koje treba u jesen dobro obraditi a prije same sadnje razrahliti i obilno pognojiti posve zrelim stajskim gnojem ili kompostom. Sadnja se obavlja u svibnju, u jarke ili na humke. Ako se sadi u jarke, treba po sredini gredice povući jarak širok kojih 20 cm, a dubok 15 cm. Zemlja iz jarka nabaca se na sjevernu stranu u svrhu zaštite mladih biljaka od sjevernih vjetrova. Na dno jarka nabaca se zreo stajski gnoj ili kompost, a zatim se jarak zatrpa dobrom vrtljarskom zemljom. U tako pripravljeni jarak utiskuju se sjemenke po dvie do tri zajedno, a na razmak od 35 cm između kućica. Ovaj se način preporuča samo na lakim tlima. Na tešku tlu uobičajeno je sadnja na humke. Na razmacima od 60—80 cm izkopaju se jame duboke i široke oko 40 cm. Do 2/3 dubine jame, nasipa se zreo stajski gnoj ili kompost. Jame treba odmah zatrpati sipkom zemljom, te iznad razine tla složiti u obliku malog okruglog humka. Na vrhu humka treba učiniti malu jamicu, u koju se zasade dvije do tri sjemenke. Čim mlade biljke razviju nekoliko listića, treba ih odmah ogrnuti. Za vrieme razvoja moraju se krastavci **stalno okapati, uništavati korov i obilno zalievati,** jer krastavci traže dosta vlage. Zalieva se odstajalom vodom ili razrieđenom gnojnicom. Iza petog ili šestog lista treba im skinuti vrške, da potjeraju vriže iz pazuha, jer krastavci rode ponajviše na bočnim vriežama. Za naročito vlažnih godina dobro je pod vrieže podmetnuti granje.

BUČA (TIKVA).

Buče traže dobro snažno i **obilno pognojeno tlo.** Dobro je uzgajati buče na podnožju komposta ili naslaganog gnoja, jer tako izkorišćuju ona hraniva, koja se sa istih ocjedjuju.

Buče se mogu saditi na humke ili na otvorene ravne gredice. Položaj za buče mora biti sunčan i otvoren. Krajem travnja ili početkom svibnja treba iskopati jame oko 60 cm duboke, a isto tako široke, koje se napune skoro do vrha svježim valjano ugaženim gnojem. Na gnoj se nabaca sloj zemlje visok 20—30 cm i napravi humak. Na vrhu humka načine se male jamice, te se u njih stavi 3—5 sjemenaka. Jamice se zatrpaju zemljom. Nakon što su sjemenke nikle, odstrane se slabije, a ostane samo jedna ili najviše dvie najzdravije biljčice.

Razmak između pojedinih biljaka nesmije biti nikada manji od 150 cm, jer u protivnom slučaju nemaju buče dovoljno mjesta za razvoj. Nakon sadnje treba dobro humke zaliti.

Buče se mogu uzgajati i na gredicama bez humaka. Za takav uzgoj treba tlo u jesen duboko prekopati, te dobro nagnojiti stajskim gnojem. U proljeće treba tlo razrahliti i usitniti. Na tako priređeno tlo sade se sjemenke u grupama 3—5 ko-

mada zajedno na razmak od 2 metra. Za vrieme razvoja treba biljke češće zalievati vodom ili razređenom gnojnicom, te redovito okapati. One vrieže, na kojima su se zametnuli plodovi, treba prikratiti na 2—3 lista iznad ploda, a one na kojima nema ploda moraju se podpuno odstraniti. Kod buča je slično kao i kod krastavaca. Čim se prije pobiru plodovi, tim se više podmlađuju.

RAJČICE (PARADAJZI).

Sjetva se obavlja u klijalištu početkom ožujka. Za tri tjedna prvi puta se presađuju na razmak oko 4—5 cm. Kad se tako rasađene rajčice razviju toliko da jedna drugoj smeta, treba ih ponovno rasaditi na razmak od 8—10 cm. Prema potrebi i vanjskoj toplini ponekad se presađuju i po treći puta u klijalište. Preporuča se kod svakog presađivanjem biljčice za koji centimetar dublje posaditi, da se bolje ožile, jer se takove kod presađivanja na grede, sigurnije prime. Tokom razvoja biljaka u klijalištu, mora se ovo što češće zračiti, a za liepog vremena mogu se i prozori skinuti. Za uzgoj rajčica na veliko, dovoljno ih je samo jedan put presaditi i to na veći razmak. Presađivati ih treba uviek zajedno sa grumenom zemlje koji se nalazi oko koriena. Tlo na koje će se rajčice konačno presaditi, treba još u jeseni **duboko** prekopati i pognojiti stajskim gnojem. U proljeće mora se zemljište razrahliti, usitniti i poravnati. U tako priređeno tlo presađuju se rajčice na

razmak od 70—90 cm. Uz svaku rajčicu treba zabiti kolac. Tokom razvoja stablika, moraju se izboji što češće pregledavati i odstrajivati sve zaprieke. Najbolje je osim glavne stabljike ostaviti još dva postrana izboja i to ona koji izbijaju iz pazušaca najdonjih listova. Kad biljka dovoljno naraste i razvije treću skupiu (etažu) plodova, prereže se stabljika i izboji tako, da ostane nad gornjim plodovima još jedan list.

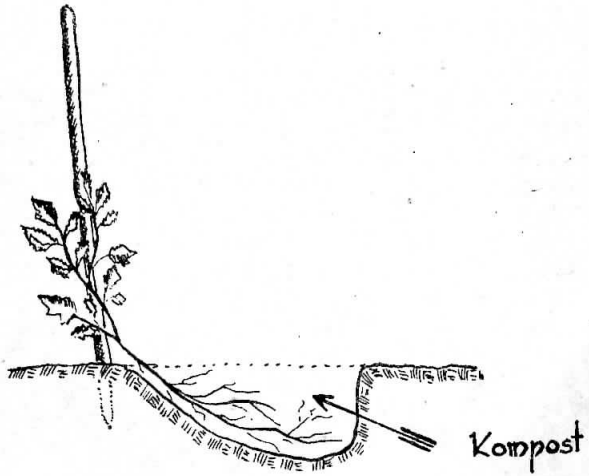

Veoma dobar uzgoj rajčica je taj, da se iskopa jama oko 30 cm duboka, koja se do polovice ispuni k o m p o s t o m, a ovaj se pokrije tankim slojem zemlje. U tako pripravljenu jamicu postavi se pre-

sadnica u kosom položaju, nagnuta prema kolcu i zatrpa zemljom gotovo do vrha. Izvan zemlje treba ostaviti oko 10 cm stabljike. Time je biljka osigurana od pozebe, a ima i veću mogućnost, da se što brže i bolje ukorieni. Tokom razvoja treba rajčice češće okapati i plieviti, a dobro je dovoljno ponarasle biljke i zagrnuti.

Zrele rajčice treba stalno podbirati.

PAPRIKA.

Paprika traži rahlo i snažno tlo, dovoljno pognojeno i vlažno. Tlo se priprema isto tako kao i za rajčice. Sjetva se obavlja sredinom veljače u mlaka klijališta, u sandučiće ili cvjetne lonce, koji su smješteni u umjereno toplu prostoriju. Da se pospješi klijanje, dobro je sjeme namakati jedan do dva dana u mlakoj vodi. Mlade biljke treba bar dva puta rasađivati na veći razmak. Na gredicama sadi se u razmaku od nekih 30 cm. Presađivati se mora s grumenom zemlje oko koriena, jer se inače neće primiti. Može se presađivati i po dvie biljke zajedno tako, da jedna drugu zaštićuje i da se bolje ukorieni. **Papriku treba obilno zalievati i češće okapati.** Zalievati se nesmije nikako za vrieme cvatnje.

DINJE I LUBENICE.

Veoma su cienjeni plodovi. Nalaze dobru prođu, a i polučuju dobru cienu. Uzgoj je jednostavan i ne razlikuje se mnogo od onog običnih buča. Zahtievaju

jako dobro tlo, gnojeno dobro odležanim kompostom i dovoljno vlage. Uspievaju samo u toplim krajevima i sunčanim položajima. Ne podnose hladne noći i zbog toga ih ne smijemo prije saditi, dok ne mine opasnost mrazova. Sade se na razmak od 1½ do 2 metra kućica od kućice. U svakoj kućici ostavlja se samo po jedna biljka. Da postignemo ranije plodove, odgajamo ih u cvietnjacima, koje držimo do sadnje u klilu. Nakon što iztjeraju 5 do 6 listova treba ih prikratiti na tri lista. Ostavlja se samo po dvie loze. koje isto prikraćujemo na tri oka. Na ovim trećim izbojima pojavljuju se onda plodovi. Ostavlja se samo one loze, koje nose plodove, a sve druge treba odstraniti. Marljivo okopavati i polievati, i uspjeh ne će izostati.

JAGODE.

Tko god ima ma i malo prilike, neka ne propusti posaditi bar po jednu malu gredicu sa ovim plemenitim i zahvalnim voćem.

KORIENASTO POVRĆE

Sve korienasto povrće traži duboko obrađeno i rahlo tlo. Najbolje uspieva na tlu, koje je bilo gnojeno za prošlogodišnje povrće.

POVRTNA REPA.

Najbolje uspieva na lahkom pjeskovitom tlu sa nešto crnice. Za ranu potrošnju sije se u ožujku, dok se jesenja sjetva obavlja krajem srpnja ili početkom kolovoza.

Sije se u redove s razmakom prema veličini pojedinih odlika. Poslie sjetve treba tlo ugaziti. Žljebići, u koje se sije sjeme, neka budu jedan do dva cm duboki. Usjev treba češće proređivati do konačnog razmaka na 20—30 cm.

Repu treba, kao i sve ostalo povrće, prvih nekoliko dana nakon sjetve zalievati, a kasnije nekolikoliko puta okopati i čuvati od korova. Kod vađenja repe treba je šiljastom motikom, rogljama ili sličnim oruđem uzdignuti, a tek onda izvući i otresti od zemlje.

CIKLA.

Cikla traži prije svega otvoren i sunčan položaj. Osim toga tlo nesmije biti svježe gnojeno. Sije se u ožujku i travnju na otvorene gredice u redove razmaknute 20—30 cm. Razmak između biljaka je 8 do 10 cm. Posijano sjeme treba malo pritisnuti s površine. Tokom razvoja treba ciklu češće okapati, plieviti, a kadkada i zalievati. Za zimsku potrošnju sije se u svibnju ili lipnju. Kad se cikla podpuno razvije i dozori, vadi se iz zemlje i pohranjuje u podrumima ili trapovima.

MRKVA.

Sjetva je u veljači ili početkom ožujka na razmak od 20—30 cm, prema veličini odlike. Posijano sjeme treba pokriti zemljom ili pritisnuti, te dobro zalijati. Sjeme dugo klije, a zato vrieme treba marljivo plieviti, da se ne bi razvio korov i spriečio razvoj mrkve. Preporuča se sjeme 2—3 dana prije sjetve namočiti. Da bi se mlade biljčice mogle lakše okopavati i plieviti, preporuča se među sjeme pomiešati po koje zrno rotkvice. Kad mrkva razvije dva do četiri lista mora se prorieditи. Tokom razvoja treba više puta okapati. U srpnju možemo sijati mrkvu koja će prezimiti napolju. Krajem studenog mora se pokriti granjem ili slamom da se osigura od studeni. Kao sve korienasto povrće, tako i mrkva zahtieva dobro tlo sa dosta humusa i koje je gnojeno za usjev u prošloj godini.

Mrkva ne podnosi presađivanje, jer inače pušta razgranati korien.

CELER.

Celer voli jako duboko obrađeno i dobro pognojeno tlo. Sjetva se celera obavlja od siečnja pa do ožujka u topla ili mlaka klijališta. Sjeme celera često vrlo sporo klije, pa se stoga mora prije sjetve naklijati. Čini se to močenjem sjemena u toploj vodi (20—30°) kroz 24 sata.

Najbolja je sjetva u redove, jer se onda lakše može proređivati, okapati i plieviti. Biljke koje se

kod proređivanja izvade, mogu se opet na drugo mjesto presaditi, jer celeru ne škodi presađivanje. Presađivati se mora zajedno sa grumenom oko korijena u istu dubljinu, u kojoj je prije bio, jer se inače ne razvije dobro. Sadi se u redove 30—50 cm razmaka, a biljka od biljke u redovima na 25—40 cm razmaka. Tokom razvoja treba celer više puta okapati i po potrebi zalievati vodom ili razrieđenom gnojnicom.

PERŠIN.

Sije se u rano proljeće. Sjetva u redove na 20—30 cm razmaka. Klijanje je sporo, pa za to u razdoblju između sjetve i nicanja trebamo plieviti i okapati. Tokom razvoja treba više puta plieviti i zalievati. Lisnati peršin sije se u proljeće ili pod kraj ljeta. Sjetva u redove od 15—20 cm, a između biljaka 5—6 cm razmaka. Peršin ne podnosi presađivanje jer presađen pušta razgranati korien.

Preko zime može peršin ostati napolju, a za jače zime treba ga prekriti slamom i crnogoričnim granjem.

KRUMPIR.

Krumpir uspieva na svakom tlu, koje je dobro i dosta duboko obrađeno, a nije previše vlažno. Najbolje podnosi tlo koje je gnojeno za predusjev.

Na dobro prirređenom zemljištu treba sadnju obaviti motikom u jarke duboke 10—15 cm. U njih

se stavlja u razmaku od 30—40 cm jedan po jedan gomoj razmak između jaraka najbolje je oko 60 cm. Za sadnju najzgodniji su gomolji, težki 50—70 grama. Na jedan ar potrebno je za sjetvu 15—25 kg.

Ako nema sitnog krumpira mogu se upotriebiti i krupni, samo što ih u tom slučaju treba razrezati na polovicu i tako saditi, ali uviek je bolje saditi ciele gomolje. Rezanje krumpira za sjetvu treba obaviti nekoliko dana prije sjetve, da na mjestu reza otvrdne, jer inače na tom mjestu lahko može biti izvrgnut napadu bolesti. Kao zaštitno sredstvo protiv gnjiloće upotrebljava se sitno tučena prašina od drvnog ugljena.

Za proizvodnju ranog krumpira mogu se upotriebiti i naklijani gomolji. U tu svrhu se još u veljači ili ožujku slažu gomolji u sanduk, kojemu se na dno stavi nešto zrela komposta, što ali ne mora biti. Gomolje treba položiti s pupovima prema gore i držati ih u kakvoj **toploj i svietloj** prostoriji. Veoma dobar način predklijavanja krumpira jest taj, da se gomolji nanižu na žicu, kakova se upotrebljava za vezanje slame i siena i obiese na svjetlo i toplo mjesto. Opasnost trunjenja ne postoji. Na dolnji dio žice pričvrsti se komadić drva da nanizani krumpiri ne spuzaju. Na jednu takovu žicu mogu se nanizati i po više kg. ranog krumpira. Ovakav preklijali krumpir sadi se, kad je zemlja već dovoljno topla.

Kod sadnje pokrije se krumpir rahlom zemljom tako, da su klice sve do vrha pokrivene. Ako u to vrieme još prieti mraz, mora se posađeni krumpir pokriti.

Krumpir se mora prvi puta okapati, čim klice izbiju iz zemlje. Kad se razviju nadzemni dielovi do 25 cm visine, treba krumpir po drugi puta okapati, a zatim i nagrnuti. Nagrtanjem prisili se biljka na stvaranje sitnog korienja, kojim se bolje učvršćuje, a osim toga stvara više gomolja.

SPREMANJE POVRĆA ZA ZIMU

Za zimske potrebe ostavljaju se uglavnom ovi plodovi: Zreli grah, grašak, kupus, zimska koraba, rajčica, krumpir, crveni i bieli luk, poriluk, paprike, mrkva, pastrnjak, peršin, celer, repa i krastavci.

Spremanje sirovih plodova i povrća za zimu u prirodnom stanju traži veliku pažnju, bilo da se čuva u podrumima, sušama ili tavanima, bilo trapovima.

Branje plodova za čuvanje preko zime.

Zreli grah se bere, kad je veći dio mahuna požutio, ali mahune kod branja moraju biti još gibive elastične). Čupaju se ciele biljke i ostavljaju se tako isčupane, dok sve mahune podpuno ne dozriju.

KUPUS (ZELJE).

Treba brati po suhu i vjetrovitu vremenu. Glavice kupusa treba da su dobro izrasle i prema potrebi čvrste. Za kuhanje svježeg variva vade se glavice, koje nisu posve zrele niti veoma čvrste i to zajedno s korienom. Za kiseljenje uzimaju se glavice kasnih vrsta s tankim rebrima, koje su dovoljno čvrste.

RAJČICE,

Za ukuhavanje uzimaju se samo posve zreli plodovi. Rajčice možemo spremati i na taj način, da isćupamo zrele strukove sa korienom prije mraza i obiesimo na zaštićenom svietlom suhom mjestu sa korienom gore. Ovako spremljene rajčice dozrievaju postepeno i do Božića. Kasno dozreli plodovi su kiseli ako ih ukuhamo ne drže se.

KRUMPIR.

Pravo vrieme za spremanje krumpira je 5—8 dana iza kako mu se je lišće zasušilo. Ne preporuča se vađenje krumpira po vlažnu ili jako toplu vremenu.

CRVENI LUK.

Podesan je za spremanje kad se lišće sasušilo i kad su glavice otvrdnule.

BIELI LUK.

Dozrieva za berbu, kad se lišće sasuši i glavice otvrdnu. Treba ga vaditi po sunčanu vremenu rašljama vrtljarske motičice. Nikako ga nije dobro čupati rukom iz tvrde zemlje.

PORILUK.

Treba pažljivo iskopati sa svim žilicama. Berbu treba obaviti svakako prije mraza. Dugačke se vrste

spremaju u trapove, a kratke ostaju na mjestu, te prema potrebi pokrivaju lišćem ili slamom.

PAPRIKA.

Paprika se bere, kad su plodovi dovoljno otvrdnuli. Za kiseljenje uzimaju se samo jesenji plodovi iz mladih rasada. Paprike za jelo ili za tucanje beru se, kad plodovi podpuno dozriju na struku.

MRKVA.

Mrkva, pastrnjak i peršin za zimsko spremanje vade se u listopadu po suhu vremenu. Korienje se diže lopatom, a zatim se vadi rukom.

CELER.

Celer treba brati prije nastupa mraza i to pomoću lopate. Branje se vrši po suhu vremenu, a ako prieti mraz, treba ga unieti u suh, svjetao i zračan prostor.

Povrće, koje se sprema za zimu, ne smije se prati. Plodovi, koji su oštećeni ili promrzli, nisu za spremanje. Zaraženi i natruli plodovi nisu za jelo, pa ih netreba ni spremati.

IZBOR PROSTORIJA ZA ZIMSKO SPREMANJE POVRĆA

Kao prostorije za zimsko spremanje povrća mogu poslužiti skladišta, podrumi, zemunice, suše, tavani i trapovi.

SKLADIŠTA.

Skladišta služe za spremanje graha, graška, sočiva, boba i sličnoga. Dobra skladišta moraju biti uviek suha, dobro zračena i ne smiju biti izložena suncu. U skladištima hrana ne smije ležati na zemlji ili betonskom podu, niti smije biti naslonjena na zid, već mora ležati na podu pokrivenom daskama.

PODRUM.

Podrum ne smije biti podvodan i vlažan nego podpuno suh, zračan, te ne smije biti podložan vanjskim promjenama topline. Sjeverno položeni podrumi bolji su od južnih. Podrumi su najprikladniji za spremanje korienjača i gomoljača. Mogu se osim toga u njima spremati luk, paprike i druge sočivice, ali samo za kratko vrieme.

ZEMUNICE (POLJSKI PODRUMI).

Grade se na uzvišenom mjestu, gdje se ne može sakupljati voda, kišnjica ili podzemna voda. Gradi

se ovako: najprije se iskopa podrum jedan metar dubok, 2—4 metra širok, a prema potrebi dugačak. Da se zemlja ne odronjuje, osiguraju se stijene daskama. Podrum se pokrije krovnom gradnjom od greda i dasaka uz stanoviti nagib. Krov se pokriva sa razpoloživim materialom. Oko krova zemunice treba izkopati jarak sa odvodnim kanalom, da kišnica može otjecati. Male prozore, ventilatore (odušnice), i vrata treba izgraditi dvostruko i osigurati od kiše.

SUŠE.

Zidovi suše grade se u debljini jedne opeke, a omažu se smjesom od blata i pljeve. Zidovi se oblože s nutarnje strane daskama, ali tako, da se između njih i zida može nasuti piljevina, koja služi kao izolator. Pod mora biti od dasaka i svakako izoliran prema zemlji. Krov odgovarajuće konstrukcije pokriva se slamom. Naročitu pažnju treba posvetiti izgradnji prozora, vrata i zračenju.

TAVANI.

Tavani se mogu također upotrebiti za spremanje povrća, ali uz predhodnu dobru izolaciju radi vanjskih utjecaja. Temperatura u sušama i tavanima ne smije nikada pasti izpod 1°C. Zračenje treba vršiti samo onda, kad nema mraza i vlage.

Tavani su uglavnom prikladni za spremanje crvenog i bielog luka, graha, graška i slično.

TRAPOVI.

Korjenjače i gomoljače najbolje se čuvaju preko zime u trapovima. Trapove treba postavljati na povišeno i suho tlo, a zemlja neka je po mogućnosti pjeskovita glina ili pjeskovita ilovača. Podnica trapa treba da bude u razini zemlje. Ako se utrapljuje krumpir, treba ga naslagati na slamu u širini od 1.5 metra i u visini od 1 metra, a u dužini najviše od 10 metara. Mrkva, repa, koleraba trapi se u malim trapovima. Za bolje zračenje upotrebljava se tako zvano sedlo trapa.

Sedlo trapa izrađeno je od letava, visoko 20 cm, a s doljnom stranom od 30 cm i s razmakom između letava prema veličini plodova. Na oba kraja trapa mora sedlo biti duže od trapa za desetak cm, kako bi tim putem ulazio zrak. Prije početka mraza moraju se ti otvori zabrtviti slamom, da se ne bi sadržaj trapa smrznuo. Kad su gomolji odnosno korienje složeni, počinje se pokrivanjem, najprije oko 15 cm debelim slojem slame, na nju se metne oko 10 cm debeli sloj zemlje. Onda opet 10 cm debeli sloj slame ili suhog lišća i konačno 15 cm zemlje. Pri pokrivanju trapa prvim slojem treba po dužini grebena trapa metnuti oblicu promjera 8—10 cm. Kad je prvi pokrivač gotov, izvuče se oblica i tako ostane kanal za zračenje. U sredini sljemena trapa treba urediti ventilatore od dasaka promjera oko 10 cm, a osigurane sa krovićima. Kad nastupe mrazovi moraju se ventilatori i kanali za zračenje slamom i zemljom dobro zatvoriti. Toplina u unu-

trašnjosti trapa ne smije se dignuti iznad 8°C. Peršin i poriluk prezimi vani i bez trapljenja. Dovoljno je da se ih pokrije za vrieme najjačih mrazova slojem lišća ili slame.

SPREMANJE PLODOVA

GRAH.

Grah, bob i sl. spremaju se u skladištima u tankim slojevima, te zahtievaju češće okretanje lopatama radi zračenja. Kad su dobro prosušeni mogu se spremati i u vrečama.

KUPUS.

Slatki kupus sprema se u piesak i to u sloj pieska u širini od jednog metra, a u visini od 25 cm. Korienje se zakopa u piesak u kosom položaju a glave ostanu izvan pieska, te se pri tome ne smiju dodirivati. Kupus mora biti oprezno izvađen iz zemlje s korienom, te se ostavi da na daskama provene, zatim se odstrane suvišni listovi i odsieče se korienje, a ostavi se stabljike duge oko 10 cm.

Pri izboru glavica za spremanje treba paziti na ovo: mekane i veoma tvrde glavice treba odmah trošiti. Najbolje su za čuvanje takove glavice, koje pod pritiskom palca malo popuštaju. Probrani i provenuti kupus sprema se po liepu, suhu i vjetrovitu vremenu u sušu i slaže se na podlogu od letava nešto uzdignutu od poda u hrpe visine, širine i dužine od 1. m. Slaže se tako da korienje prvog reda glavica dođe između letvica, a korienje drugog reda između glavica kupusa drugog reda, a nikako na njih. Između pojedinih hrpa ostavlja se razmak od jednog metra.

U mjesecu studenom obično nastupa znojenje kupusa u trapovima, te zbog izlaženja pare treba ostavljati trapove otvorene. U jesen se mora svaki 5—10 dana toplina trapova mjeriti. Zimi je dovoljno svaki mjesec jednom mjeriti toplinu trapova, ali u proljeće treba toplinu češće mjeriti i u slučaju potrebe hladiti trap zračenjem.

LUK.

Crveni i bieli luk sprema se na tavanima u viencima ili u sanducima od letava. Najbolja je toplina od 2—3°C.

PAPRIKE.

Zdravi plodovi nižu se na vience i drže se na propuhu na tavanu da dozriju i da se osuše.

MRKVA.

Mrkva se najbolje drži u trapovima. Bude li se mrkva morala trapiti, treba ju prie toga dobro posušiti. Mrkva se trapi na podlogu suhe i zdrave zemlje, visoke 20 cm, široke 1 metra i duge 1.20 metara. Na

ovaj sloj zemlje slaže se sloj mrkava 20 cm visoko tako, da je korien okrenut prema sredini trapa, a lišće prema vani. Na mrkvu se sipa sloj suha pieska visok 10 cm. I tako se naizmjence slaže sloj mrkve i pieska do visine od 80—90 cm.

U početku se ostavlja trap otvoren, a pred mraz zatvara se slojem zemlje debelim 75 cm. Nadzemni dielovi mrkve ne smiju se sjeći, t. j. mora se ostaviti sve lišće. Mrkva za uzimljavanje ne smije se prati.

PERŠIN, CELER I PASTRNJAK

Za brzu potrošnju čuvaju se u podrumu u malo vlažnom piesku. Polaže se u kosom položaju u piesak, a lišće ostaje slobodno. Između slojeva sipa se piesak u debljini od dva prsta. Peršin se može spremati i u trapove na isti način kao i mrkva, te ga pri tome valja očistiti od suhog lišća, a ostavi samo 5—6 listova.

Celer se čuva najbolje u podrumima s dobrom ventilacijom i kod topline od 4—5°C. Može se spremati u trapove. U tom slučaju moraju glavice ležati u vlažnom piesku. U trapovima polaže se celer tako, da se slaže u 5—6 slojeva, a između glavica dolazi piesak. Korien treba okrenuti dolje, a glavice gore. Iznad toga treba položiti slamu, a onda zemlje. Visina trapa iznosi 80—100 cm.

Pastrnjak se čuva u trapovima i u podrumima jednako kao i celer.

KONZERVIRANJE PLODOVA ZA ZIMU

KISELI KUPUS.

Za kiseljenje treba izabrati čvrste bliedo žute, plosnate glavice kupusa sa što nježnijim žilama.

Prije kiseljenja treba ostaviti glavice kupusa složene u hrpu, dok iz njih ne ishlapi suvišna voda i dok listovi ne poprime svjetliju boju.

Kupus se najbolje sprema u hrastovu burad, koja mora biti podpuno čista. Za svakih sto manjih glavica treba pripraviti jedan kg. dobre kuhinjske soli. Kupus se sprema dielom usitnjen (riban), a sitnije glavice ostavljaju se čitave, pošto su im predhodno izdubljeni korieni. Dno bureta pokrije se slojem zdravog čistog lišća, a na nj se meće sitni kupus u sloju od 15—20 cm. Svaki sloj usitnjena kupusa posipa se solju i ugazi ili nabije maljem. Na taj sloj polaže se red glavica s korienom prema gore. U svako udubljenje koriena nasipa se dovoljno soli. Kad je na taj način bure napunjeno, pokrije se kupus čistom krpom. Na krpu se slažu daske gornjeg dna, nešto uže od bureta, te se zavrtnjem dobro stegne ili se na gornje dno naslaže teško kamenje. Kupus se kiseli u toploj prostoriji za 10—15 dana, a u hladnijoj za oko 20 dana. Najbolji znak da je vrienje prestalo, kad nestane pjene i rasol se na površini kupusa očisti. Poslije toga skinu se utezi, daske i pokrivač, te se dobro operu i ponovu smjeste, kako je i bilo. Tokom zime treba to čišćenje svakih 8 dana ponoviti, a u proljeće i češće.

SLANE MAHUNE.

Spremaju se slično kao i kupus. Mahune se spremaju kuhane ili bez predhodnog kuhanja. Oprane mahune očiste se od konaca i režu u sitne kriške (oko 3 cm). Nježnije mahune ostavljaju se čitave. Tako pripremljene mahune meću se u čistu burad i zalievaju čistom rastopinom kuhinske soli. Na 10 kg. mahuna uzima se 1 kg. soli koja se rastopi u kuhanoj vodi tako, da se dobije 3% rastopina. Za kuhane mahune uzima se na 10 kg. 0.5—0.75 kg. soli. Tako napunjeno bure pokrije se čistom krpom i šupljikavim poklopcem, te se optereti kamenjem. Slana voda mora biti uviek iznad površine mahuna. Po završenom vrienju treba odliti nečisti rasol i doliti čisti.

RAJČICE.

Zrele dobro oprane, osušene i od nezdravih mjesta očišćene rajčice režu se u sitne komadićke, dobro izgnječe rukama i kuhaju, dok se ljuska rajčice ne skvrči. Tako kuhane rajčice prociedi se u vrućem stanju kroz gusto sito i ponovo kuhaju. Uz neprestano miešanje lieva se vrući sok u boce. Boce se čvrsto zatvaraju prokuhanim čepovima od pluta, te se zaliju smolom. Preko noći ostave se boce na toplom mjestu **čvrsto zamotane u gunjeve,** a tek drugi dan se spremaju.

PAPRIKA U OCTU.

Svježe, mlade i mesnate paprike dobro se operu. Zatim ih treba na dva do tri mjesta probosti čistom iglom i oprezno složiti u čiste boce. Među redove valja metnuti nešto papra u zrnu, odozgo malo naribanog hrena i nekoliko listova kopra. Sve se to nadolije osoljenim razređenim i prokuhanim octom. Boce se zatvaraju pergamentom i spreme.

KOLIKO SJEMENA SADRŽI JEDAN GRAM?

Jedan gram sadrži sjemena:

Celer	2000	zrna
Mrkva	1000	„
Salata	800	„
Edivija	650	„
Matovilec	650	„
Peršin	600	„
Kopar	540	„
Poriluk	380	„
Zeljasto povrće	300	„
Rajčice	290	„
Luk	260	„
Kelerabica	250	„
Povrtnica	125	„
Špinat	120	„

Cikla	75 zrna
Krastavci	45 „
Blitva	44 „
Dinje i lubenice	38 „
Buče	5 „
Grašak	3 „
Grah	2 „
Bob	½ „

KOLIKO GRAMA SJEMENA JE POTREBITO ZA 10 m²

Za jednu gredicu od 10 m² treba:

Salate i cikorije	4 grama
Kopra, krastavaca i mrkve	8 „
Peršina, matoviljca	12 „
Povrtnice, luka	16 „
Rotkvice, kiseljaka	20 „
Špinata	50 „
Graška ili pasulja	80 „
Boba	240 „